

Основні риси системи організації державної влади за Конституцією КНР 1982 року

Віталій Анатолійович Лизогуб*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

*e-mail: lizogubvitaliy74@gmail.com

Анотація

Статтю присвячено комплексному аналізу фундаментальних складових державного конституційного ладу Китайської Народної Республіки та його еволюції. На основі аналізу праць відомих зарубіжних і вітчизняних вчених-китаїстів, традицій політичної системи КНР за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів (діалектичний, порівняльний, логічний, системно-структурний, функціональний, метод аналізу та синтезу) досліджено основні характерні риси Конституції КНР в редакції 2018 р., пов'язані зі змінами державного і суспільного ладу Китаю протягом другої половини ХХ ст., особливо з процесами другого десятиліття ХХІ ст. Зокрема, сутність системи організації державної влади за Конституцією КНР 1982 р., поправки і зміни норм конституційного законодавства КНР на різних етапах його історії, форми організації держави, контури системи вищих і місцевих органів державної влади КНР, сфера компетенції окремих органів державної влади в КНР, їх специфічні функції, які мають певне призначення, спрямоване на задоволення відповідних потреб держави як системи. Крім того, проаналізовано основні елементи політичної системи, в тому числі структуру партійної системи, та державної політики щодо національних меншин. Зроблено висновки щодо основних етапів історії розвитку Конституції КНР, впливу офіційної ідеології марксизму та маоїзму, соціалістичного ладу як основи КНР, місця комуністичної партії Китаю в державній і політичній системі держави. Висвітлено питання соціалістичного підходу до прав і обов'язків громадянина, відсутності реальної гарантованості державою декларованого права на працю і значну обмеженість реалізації права на освіту, єдиного права на соціальне забезпечення по старості у загальнонаціональному масштабі. Показано виняткове місце державної власності у господарстві КНР, еволюцію форми державного правління, принцип народного суверенітету як стрижневий принцип системи організації політичної влади, охарактеризовано контрліберальні та радикальні зміни 2018 р., пов'язані з посиленням влади Голови КНР.

Ключові слова: Конституція Китайської Народної Республіки 1982 р.; державний устрій; Комуністична партія Китаю; Всекитайський народний конгрес; державна рада; Народна політична консультативна рада; політичні партії.

The Main Features of the System of Organization of State Power under the Constitution of the People's Republic of China of 1982

Vitaly A. Lizogub*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: lizogubvitaliy74@gmail.com

Abstract

The article is devoted to a comprehensive analysis of the fundamental components of the state constitutional system of the People's Republic of China and its evolution. Based on the analysis of the works of famous foreign and domestic Chinese scientists, the traditions of the political system of the People's Republic of China using general scientific and special methods (dialectical, comparative, logical, system-structural, functional, analysis and synthesis methods), the main characteristic features of the Constitution of the People's Republic of China in the 2018 edition were studied years, related to changes in the state and social system of China during the second half of the 20th century, especially with the processes of the second decade of the 21st century. In particular, the essence of the system of organization of state power according to the 1982 Constitution of the People's Republic of China, amendments and changes to the norms of the constitutional legislation of the People's Republic of China at various stages of its history, forms of state organization, contours of the system of higher and local state authorities of the People's Republic of China, the sphere of competence of individual state authorities in the People's Republic of China, their specific functions, which have a certain purpose, aimed at meeting the relevant needs of the state as a system. In addition, the main elements of the political system, including the structure of the party system, and state policy regarding national minorities are analyzed. Conclusions are made about the main stages of the history of the development of the Constitution of the People's Republic of China, the influence of the official ideology of Marxism and Maoism, the socialist system as the basis of the People's Republic of China, the place of the Communist Party of China in the state and political system of the country. The issue of the socialist approach to the rights and responsibilities of the citizen, the lack of a real state guarantee of the declared right to work and the significant limitation of the realization of the right to education, the single right to social security in old age on a nationwide scale, is highlighted. The exceptional place of state property in the economy of the People's Republic of China, the evolution of the form of state government, the principle of popular sovereignty as the core principle of the organization of political power is shown, and the counter-liberal and radical changes of 2018 associated with the strengthening of the power of the President of the People's Republic of China are characterized.

Keywords: 1982 Constitution of the People's Republic of China; political system; Communist Party of China; National People's Congress; state council; People's Political Consultative Council; political parties.

Вступ

Сьогодні Китай претендує на світове лідерство, що стало можливим у тому числі завдяки його «новій» зовнішній політиці. На міжнародні відносини Китаю наклала відбиток філософія конфуціанства. Так, згідно з китайською традицією, істинний владика ніщо не вважає зовнішнім, тому міжнародні відносини завжди розглядались як частина внутрішньої політики держави, а «Піднебесна» не має кінця, вона охоплює весь світ. Китай вважає себе «Центральною країною» – «Серединною державою». Зовнішня і внутрішня політика Китаю будуватиметься на головному принципі – китаєцентризмі. З цим пов'язана досить широка і впевнена експансія Чжуньго (історична самоназва Китаю). Великий Китай повертається, трансформуючи ландшафт міжнародних відносин ХХІ ст. Яка система організації влади відповідає цьому новому місцю Китаю?

У 2003 р. в КНР було висунуто концепцію «мирного піднесення», покликану переконати світ, що Китай, який піднімається, не збирається йти шляхом Німеччини чи Японії І пол. ХХ ст., не прагне до конфронтації або ворожості. Акцент на виключно мирному характері дій на міжнародній арені було підкріплено висунутою у 2005 р. концепцією будівництва «гармонійного світу». П'яте покоління керівників КПК і КНР на чолі з Сі Цзіньпіном, яке прийшло до влади в кін. 2012 р. – поч. 2013 р., цілком солідаризувалося з ідеєю продовження поступального зростання, висунувши власне амбітне гасло здійснення «китайської мрії». Під цим розуміється «відродження китайської нації» у два етапи: до сторіччя КПК (2021 р.) досягти рівня «середньої заможності» (сяокан), а до сторіччя КНР (2049 р.) увійти до числа розвинених держав світу. У КНР превалює думка, що ще рано говорити про відродження китайської нації як про подію, що відбулася. Основним викликом для Пекіна є свідомо політика багатьох країн позбавлення від надмірної «китаєзалежності», тобто від високої частки КНР в їх зовнішній торгівлі, а також інтеграційні формати без залучення Китаю (таких як Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП)). Багато що залежить від здатності Китаю сформувати в найближчій перспективі таку систему влади, яка б дозволила зберегти позитивні тенденції розвитку економіки, політичну єдність країни, забезпечити стабільність внутрішньої ситуації та обережну, виважену зовнішню політику.

З огляду на це метою статі є проведення у першому наближенні узагальнювального дослідження сучасної моделі організації державної влади КНР, яка має відповідати заявленим цілям досягнення нового положення Китаю в системі міжнародних відносин.

Матеріали та методи

У роботі використано загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Діалектичний метод становить методологічну основу наукового аналізу й застосований для дослідження еволюції та визначення сутності системи організації державної влади за Конституцією КНР 1982 р. Порівняльний метод застосовано для зіставлення форм організації держави, поправок і змін норм конституційного законодавства КНР на різних етапах її історії. Метод аналізу та синтезу дав змогу проаналізувати й систематизувати основні специфічні риси Конституції КНР у редакції 2018 р.

Логічний метод використано для відтворення органів державної влади КНР саме як системи (тобто у повній складності та різноманітні структурно-функціональних зв'язків і залежностей, що її утворюють) і системи саме історичної (тобто у складності й різноманітті її історичних зв'язків і залежностей).

За допомогою системно-структурного методу встановлено контури системи вищих і місцевих органів державної влади КНР. Функціональний метод використано для дослідження компетенції окремих органів державної влади в КНР, їх специфічних функцій (ролі), які мають певне призначення, спрямованих на задоволення відповідних потреб держави як системи.

Теоретичну основу роботи становлять праці відомих зарубіжних і вітчизняних вчених у сфері китаїстики, дослідження традицій політичної системи КНР, присвячені окремим проблемам конституційного законодавства, зокрема Шаоцін Чжоу [1], Сумей Фанга [2], Цзяньюе Чена [3], Сін Чжоу [4], Шиюань Хао [5], Н. Н. Вавілова [6], О. О. Маслова [7], Д. А. Смірнова [8], О. В. Ківи [9] та ін.

Емпіричною базою дослідження стали норми Конституції та основних законодавчих актів КНР, матеріали підготовки змін до нормативно-правових актів.

Результати та обговорення

Основні характерні риси та принципи конституції КНР у редакції 2018 р.

Відповідно до Конституції 1982 р. (до неї діяли конституції 1954, 1975, 1978 рр.) Китайська Народна Республіка – соціалістична держава демократичної диктатури народу, яка очолюється робочим класом через КПК та побудована на союзі робітників і селян [10, ст. 1].

До Конституції внесено поправки у 12.04.1988, 29.03.1993, 15.03.1999, 14.03.2004 та 11.03.2018 роках. Наприклад, у 1988 р. було узаконено

приватні господарства й закріплено можливість передачі права землекористування, в 1993 р. було визначено завдання «програми 4-х модернізацій», багатопартійної співпраці під проводом КПК та побудови ринкової економіки при збереженні регулюючої ролі держави [11, с. 549].

Характерні риси Конституції КНР у редакції 2018 р.:

- фундамент Конституції утворюють ідеї марксизму. Марксизм і маоїзм залишаються офіційною ідеологією КНР;
- проголошується державна влада належність народу, а КНР є соціалістичною державою демократичної диктатури народу;
- Конституції КНР притаманне конституційно-правова фіксація стрижневого становища в політичній системі КПК. Вона оголошена «керівною і направляючою силою китайського суспільства»;
- державна власність посідає виняткове місце і привілейований режим в економіці КНР для, що є центральною підвалиною соціалістичного суспільно-економічного устрою. Водночас передбачено можливість існування й інших форм власності, в тому числі приватної, за умови, коли вони допомагають цілям будівництва соціалізму з китайською специфікою;
- Конституція відштовхується від соціалістичного підходу до прав і обов'язків громадянина, передбачає в цілому скромний перелік основних прав і свобод з особливим наголосом на соціально-економічні права. Реально не гарантовано державою деклароване право на працю, значно лімітовано реалізацію права на освіту. У загальнонаціональному масштабі немає єдиного права на соціальне забезпечення у старості. Закріплюється чималий перелік обов'язків: захищати єдність КНР і згуртованість всіх національностей; захищати Батьківщину і боронити її від агресії; зберігати державну таємницю; дотримуватися трудової дисципліни та громадського порядку [12].

Історія розробки і прийняття Конституції КНР

До набуття юридичної сили першої Конституції КНР у 1954 р. Основним законом виступала загальна програма Народної політичної консультативної ради Китаю (НПКРК) і низка інших нормативних актів, зокрема Закон про організацію Центрального народного уряду, затверджений на пленарній сесії НПКРК у вересні 1949 р. [13, с. 607]. У зазначених актах КНР декларувалась як «*держава Нової демократії*», яка «веде боротьбу проти імперіалізму, феодалізму, бюрократичного капіталу, за незалежність, демократію, мир, єдність і створення процвітаючого і сильного Китаю» [14, с. 51].

У 1954 р. найвищий представницький орган держави – Всекитайські збори народних представників (ВЗНП) – схвалив першу Конституцію

КНР, яка проголосила КНР «державою народної демократії, керовану робітничим класом і засноване на Союзі робітників і селян», встановила засади системи організації державної влади за керівної ролі Комуністичної партії Китаю (КПК) й означила завдання наступного етапу вдосконалення – розбудову «процвітаючого і щасливого соціалістичного суспільства» [15, с. 29].

Суттєві зміни державного і суспільного ладу Китаю, руйнація основних конституційних основ державної влади, що мала місце в період «культурної революції» (1966–1976 рр.), відбилися в Конституції 1975 р., яка, у свою чергу, могла виступати як законодавче оформлення її підсумків. Дія цієї Конституції продовжувалася трохи більше двох років і закінчилась у 1978 р. з прийняттям нової Конституції, яка розкрила у статтях основного Закону генеральний вектор політики управлінської верхівки КНР і нову політичну дійсність, що сформувалися після смерті Мао Цзедуну та репресій щодо найближчих його прихильників. Конституція намітила як провідну мету КНР проведення «чотирьох модернізацій», під якими розумілася трансформація КНР до початку другого тисячоліття в «потужну державу з сучасним сільським господарством, сучасною промисловістю, сучасною обороною, сучасною наукою і технікою». Однак Конституція 1978 р. мала водночас угодовський, двоїстий характер, її норми головним чином були сформульовані досить нечітко і не відповідали сьогоденню. Конституційні поправки, зроблені на пізнішому етапі розвитку законодавства, не покращили якість норм Основного закону, і в результаті у вересні 1980 р. Всекитайські збори народних представників ухвалили проведення ревізії Конституції 1978 р., організувавши для цього особливу комісію. Новий конституційний проект був направлений на загальнонаціональне обговорення і далі – на слухання 5-ї сесії ВЗНП 5-го скликання. 4 грудня 1982 р. Конституція була схвалена і наступного дня оприлюднена [13, с. 607–608].

11 березня 2018 р. Всекитайськими зборами народних представників КНР, вищим органом законодавчої влади, було схвалено нову редакцію Конституції КНР. Поправки, внесені в текст Основного закону, ознаменували основоположні перетворення в системі органів державної влади і були пов'язані з початком чергового періоду в еволюції Китайської держави і заключний акорд дії «принципів Ден Сяопіна» про регулярну змінюваність у системі влади, закріплених у Конституції 1982 р. Наслідком боротьби у вищих колах китайської влади стала *пролонгація* повноважень Сі Цзіньпіна на фактично безлімітний термін [6, с. 300].

27 грудня 2018 р. в 08.00 за пекінським часом державне інформгентство Сінхуа буденно, поряд з іншими повсякденними новинами про успіхи в різних галузях економіки і подолання бідності, коротко повідомило про скликання 2-го пленуму 19-го з'їзду у січні 2018 р. Також

зазначалось, що під час сесії 2-го пленумі до Конституції КНР будуть внесені зміни, в очікуванні яких Китай знаходиться вже трохи більше року [6, с. 300–301].

Слід зауважити, що попередня практика скликання з'їздів і пленумів Компартії Китаю передбачала їх систематичність і планомірність: з'їзди Компартії, які проводилися кожні 5 років, дробилися чотирма додатковими щорічними осінніми пленумами (кінець жовтня). Їх рішення оформлювались як нормативні акти Всекитайської ради народних представників (далі – ВЗНП) і виконавчого органу уряду Держради КНР протягом весняних (початок березня) сесій ВЗНП і Народної політичної консультативної ради КНР (вищий консультативний орган) [6, с. 301].

Всупереч зазначеній традиції, 2-й пленум 19-го з'їзду відбувся через трохи більш ніж два місяці після закриття з'їзду – 18-19 січня 2018 р., що відобразило граничний драматизм внутрішньополітичної ситуації в Китаї. Протягом менше ніж два тижні, лише за кілька днів до втілення в юридичну форму постанов 2-го Пленуму, 26-28 лютого 2018 р. Компартія скликала ще один, уже 3-й, також надзвичайний пленум. Дехто із спостерігачів назвав ці події *контрглобальною* і *контрліберальною* революцією – «революцією хризантем», яку здійснила армія. Поряд із цим на Шанхайській біржі відбувся симптоматичний перехід у торгівлі нафтою на юані, що сталося 18 січня 2018 р. в канун 2-го пленуму [6, с. 301].

КНР за формою правління є моделлю республіки радянського, соціалістичного різновиду. Система здійснення влади відзначається щільною єдністю державних і партійних функцій КПК. Устрій політичної влади в Сянгані визначається Основним законом Спеціального адміністративного району Сянган КНР, який був прийнятий у 1990 р. на сесії ВЗНП [16, с. 209].

Провідний об'єкт Конституції – Китайська Народна Республіка. Цей ендонім передбачає назву, що складається з двох частин «Чжун хуа», що перекладається як «Центральний» і «Квітучий». У вітчизняному китаєзнавстві перший і другий корені можуть мати переклад «китайський», проте в китайській мові їх вживання не є постійно незмінним. Згідно з Конституцією КНР керівництво китайською державою здійснює Компартія Китаю «Чжунго Гунчаньдан», яка неодноразово згадується в преамбулі Конституції, в тексті ж Конституції згадується лише один раз і як нібито перший архаїчний канон проголошена в ст. 1 гл. 1 Конституції [6, с. 302].

Соціалістичний є основним ладом Китайської Народної Республіки. Керівництво КПК є найбільш фундаментальною ознакою соціалізму з китайською специфікою (внесено при Сі Цзінь Піні у березні 2018 р.).

Руйнування соціалістичного ладу заборонено будь-яким організаціям і приватним особам [10, ст. 1].

Місце Компартії в керівництві органами влади КНР фактично чітко не встановлено, а лише названо у контексті тлумачення поняття «соціалізм з китайською специфікою», не вказано в характеристиці державного ладу КНР, декларованого як «соціалістична держава» й позбавлено якихось особливих характеристик. Фактично Компартія позбавлена юридичного статусу в Конституції КНР. Враховуючи її роль у керівництві органами державної влади складається суперечлива ситуація у зв'язку з поширеною точкою зору про всеосяжне панування Компартії в Китаї [6, с. 302].

Розуміння цього протиріччя збільшується в міру належного огляду розвитку Основного Закону КНР. Аналіз текстів конституцій КНР 1954, 1975, 1978, 1982 і 2018 років, а також тимчасової Конституції 1949 р., дозволяє дійти висновку, що безпосередньо в тексті Конституції, за винятком преамбули, другорядної у правовому сенсі, про Компартію Китаю хоч якось згадується лише в конституціях 1975 і 1978 років. Під її легальним, але доволі символічним проводом, органи державної влади знаходились лише 7 років – з 1975 по 1982 рр. Через мало не 40 років, при Сі Цзіньпіні, в основний текст Конституції знову вводиться Компартія Китаю, але також вельми символічно – як «найбільш сутнісна характеристика», але аж ніяк не верховний орган, що управляє всім механізмом державної влади [6, с. 303].

Фундаментом економіки КНР є суспільна власність на засоби виробництва, тобто загальнонародна і колективна власність трудящих мас [10, ст. 6]. Надра, води, ліси, гори, степи, цілинні землі, земля в містах, мілини та інші природні ресурси є загальнонаціональною власністю, за виключенням лісів, гір, степів, цілинних земель, млинів, земель у селах і передмістях, які за законом перебувають у колективній власності [17, с. 61].

Землі, що перебувають у колективній власності, є власністю селян даного села; їх обробляють сільськогосподарські виробничі кооперативи та інші сільськогосподарські підприємства й установи або комітети сільських жителів і в господарчому розпорядженні яких вони перебувають. Жодні підприємства, установи чи приватні особи не можуть захоплювати у власність землю, купувати й продавати її або якимсь іншим чином незаконно відчужувати її. Однак Конституція КНР все ж закріплює можливість передачі права на користування землею. У ряді окремо виділених у порядку експерименту районів і міст громадяни КНР, а також іноземні громадяни можуть купувати зазначене право (терміном від 20 до 50 років). Але право власності на дані земельні

ділянки залишається у віданні уряду КНР. Індивідуальне господарство міських і сільських трудівників виступає як додаток до соціалістичного громадського господарства. Власність на приватне господарство допускається в межах, передбачених законом. Держава в КНР захищає справедливий інтереси приватного господарства, спрямовує його активність, охороняє і піклується про нього. Конституція КНР санкціонує інвестиції капіталів у Китай з боку іноземних підприємств, господарських організацій і окремих осіб, а також співпрацю з ними в різних формах з боку китайських господарчих суб'єктів [17, с. 61–62].

Відповідно до закону держава бере під свою охорону права громадян на приватну власність і право спадкування, але може використовувати чи навіть вилучати приватну власність громадян у разі загальної потреби, сплативши компенсацію [10, ст. 13].

Держава на підставі закону накладає сувору заборону на зміну соціально-економічного ладу з боку будь-яких організації чи приватних осіб, зміцнює економічне законодавство, поглиблює макрорегулювання. Державні підприємства державної власності, колективні економічні організації в межах, передбачених законом, мають право на автономне управління господарством [10, ст. 15–17].

Система органів державної влади за Конституцією КНР 2018 р.

Сьогодні Китай – це унітарна держава, заснована на принципі централізму. Склад її населення має багатонаціональний (поліетнічний) характер, не зважаючи на те, що близько 93 % – етнічні китайці (ханці). Усі національності користуються, за Конституцією КНР, рівними правами. Держава забезпечує і захищає законні права та інтереси малих народів, хоча численність деяких з них сягає мільйонів.

Система адміністративно-територіального устрою складається з трьох рівнів: 1) 22 провінції, автономні національні райони (автономні області), 4 міста центрального підпорядкування (Пекін, Шанхай, Тяньцзінь, Чунцін). Особливий статус і максимальну самостійність мають п'ять автономних районів: Внутрішня Монголія, Гуансі-Чжуанський, Нінся-Хуейський, Синьцзян-Уйгурський та Тибет; спеціальні адміністративні райони: Сянган (колишній Гонконг) і Аомень (Макао); 2) повіти, автономні округи, автономні повіти, міста; 3) волості, національні волості, міські райони, селища. Провінції поділяються на повіти, останні – на волості і селища [13, с. 298].

У 1997 р. над колонією Великої Британії Гонконг, якою вона володіла з часів Опійних війн, був відновлений суверенітет Китаю. Гонконг повернувся до складу «Великого Китаю» як спеціальний адміністративний район Сянган. У КНР діє адміністративна форма автономії. За

компактно розселеними національними меншинами передбачається право засновувати три види адміністративних утворень: адміністративний район, адміністративний округ, адміністративний повіт [16, с. 209].

Острів Тайвань, відокремлений від території «Великого Китаю» Тайванською протокою Східно-Китайського моря, вважається 23-ю провінцією КНР. Преамбула Конституції проголошує, що «Тайвань є часткою Священної території КНР. Виконання великої справи возз'єднання Батьківщини – Священна справа всієї китайської нації» [10].

Вищий законодавчий орган – Загальнокитайські збори народних представників (ВЗНП), його постійно діючий орган – Постійний комітет ВЗНП, на місцях – місцеві Збори народних представників (ЗНП) різних ступенів.

Вищий виконавчий орган – Держрада КНР (Центральний народний уряд). Дорадчий орган – Народна політична консультативна рада Китаю (НПКРК). Глава держави – Голова КНР, з 14 березня 2013 р. – Генеральний секретар ЦК КПК Сі Цзіньпін.

Прем'єр Держради КНР – Лі Кецянь, Голова Постійного комітету ВЗНП – Лі Чжаньшу, Глава НПКРК – Ван Ян.

До складу ВЗНП входять депутати, висунуті від провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування та Збройних сил. Депутати ВЗНП обираються на основі конкурсу на п'ятирічний термін. Сесії ВЗНП, як правило, скликаються Постійним комітетом ВЗНП раз на рік [11, с. 550].

Прерогативи ВЗНП включають:

- прийняття і зміни Конституції КНР; контроль за втіленням у життя Конституції КНР;
- прийняття і зміни так званих основних законів: кримінальних, цивільних, виборчих, про статус державних органів та ін.;
- обрання Голови КНР та його заступника;
- за поданням Голови КНР затвердження кандидатури Прем'єра Державної ради Китаю;
- за поданням останнього затвердження кандидатури заступників Прем'єра Державної ради, її членів, міністрів, голів комітетів, головного ревізора, начальника секретаріату;
- обрання голови Центральної військової ради;
- обрання голови Верховного народного суду, Генерального прокурора Верховної народної прокуратури;
- розгляд і затвердження планів економічного і соціального розвитку, звітів про їх виконання;

- розгляд і затвердження державного бюджету і звітів про його виконання; зміна або скасування неналежних постанов Постійного комітету ВЗНП;
- затвердження утворення провінцій, автономних областей і міст центрального підпорядкування;
- затвердження створення особливих адміністративних районів та їх режиму; вирішення питань війни і миру [13, с. 295].

Безперервно чинним органом ВЗНП є Постійний комітет ВЗНП (ПК ВЗНП), який виконує повноваження вищого органу державної влади у проміжках між сесіями ВЗНП. ПК ВЗНП проводить засідання раз на 2 місяці. Голова ПК ВЗНП і його заступники мають право на зазначенні посади не більше аніж два терміни поспіль (кожен термін – 5 років). ПК ВЗНП здійснює такі функції:

- 1) ухвалює закони і зміни до них, за винятком тих, які повинні прийматися ВЗНП;
- 2) тлумачить Конституцію та закони, скасовує акти, постанови і розпорядження центральних і місцевих виконавчих органів та місцевих законодавчих органів, якщо вони суперечать Конституції, законам і адміністративно-правовим актам;
- 3) контролює роботу вищих виконавчих органів держави, призначає керівників центральних виконавчих, військових і судових органів;
- 4) розглядає необхідні поправки до державного плану і приймає рішення з питань поточної державної діяльності, а також виконує інші функції, покладені на нього ВЗНП [11, с. 550].

Одноосібним главою держави є Голова КНР, який разом з заступником Голови КНР обирається на сесії ВЗНП. Голова КНР представляє Китай на міжнародній арені; оприлюднює закони, укази про помилування, про мобілізацію, про введення воєнного стану, нагороджує державними орденами і надає державні почесні звання. Він діє на підставі рішень ВЗНП та його постійного комітету. Хоча повноваження Голови КНР невеликі, його фактичний статус має значну вагу, оскільки цю посаду за традицією обіймає Генеральний секретар ЦК Компартії КНР – правлячої партії Китаю [13, с. 297].

Державна рада КНР, або Центральний народний уряд, є виконавчим органом держави, вищим державним адміністративним органом. Склад Держради затверджується на сесії ВЗНП і вона йому підзвітна, у перервах між сесіями ВЗНП підзвітна ПК ВЗНП. До Держради входять прем'єр, заступники прем'єра, члени Держради, міністри, голови комітетів, головний ревізор і начальник секретаріату. Термін їх повноважень – 5 років не більше ніж 2 терміни поспіль. Держрада після проведеної у березні 2003 р. на 1-й сесії ВЗНП 10-го скликання реформи включає

секретаріат, 22 міністерства і 4 комітети, Народний банк Китаю, ревізійний орган і кілька допоміжних і робочих установ.

Державна рада здійснює такі функції:

- 1) на основі Конституції і законів визначає адміністративні заходи, видає підзаконні акти;
- 2) вносить пропозиції на розгляд ВЗНП або ПК ВЗНП;
- 3) визначає завдання органів Держради, здійснює єдине керівництво роботою міністерств і комітетів, місцевих державних адміністративних органів по всій країні;
- 4) складає і здійснює план соціального та економічного розвитку країни, державний бюджет, керує й управляє роботою у галузі економіки, вирішує інші питання розвитку народного господарства;
- 5) затверджує територіальний поділ адміністративних районів країни;
- 6) розглядає та приймає рішення про штати адміністративних органів, призначає, зміщує і навчає адміністративний персонал [11, с. 550].

Сінхайська революція 1911 р. зумовила утворення Китайської Республіки як сучасної багатонаціональної держави. Після чисельних експериментів повільно встановився фундаментальний принцип «Союзу п'яти етносів під однією республікою» [4].

Після створення Китайської Народної Республіки (КНР) був укорінений і зафіксований якісно новий тип соціалістичних міжетнічних відносин. А з 1949 р. китайські комуністи регулярно й ґрунтовно проектували систему регіональної етнічної автономії та інсталивали основний дискурс, що спрямовує етнічну роботу, етнічну політику в КНР [3].

Місцевими органами державної влади є Збори народних представників адміністративно-територіальних одиниць та їх комітети. Термін їх повноважень – 3 або 5 років. Їх не можна розглядати як органи місцевого самоврядування за європейською традицією. Вони є складовою частиною єдиної організації державної влади. Адміністративна форма національної територіальної автономії має на меті соціалістичне вирішення національного питання для народів чжуан, уйгурів, маньчжур, монгол, тибетців, хуей та ін. Найбільша форма національної автономії – автономний район (автономна область), їх 5, далі йдуть автономні округи (30) та автономні повіти (більш ніж 120). Законодавча основа статусу національно-територіальної автономії – Конституція КНР, закон про національну автономію, положення про автономію, що затверджуються вищими державними органами. У багатонаціональних районах проводиться політика коренізації кадрів, тобто особи місцевих (корінних) національностей мають певні переваги на державній службі. Тому керівники автономних областей, округів і повітів повинні належати до

тих національностей, які здійснюють національну автономію. У КНР, поряд з вищеназваними формами автономних утворень, існують також автономні волості (їх 124), які не є різновидом національної автономії і мають обмежені права [13, с. 299].

З етнічними меншинами КНР Комуністична партія Китаю проводить роботу на основі марксистсько-ленінської теорії про нації, зближуючи різні національні меншини Китаю та суттєво нарощуючи визначальну роботу для партії і всієї нації [5].

Китайська Народна Республіка з часу свого утворення намагається підтримувати багатовимірний розвиток етнічних меншин, включаючи підготовку державних службовців, розбудову державного управління, економіку та торгівлю, культуру, освіту та охорону здоров'я [2].

Стосунки між етнічними групами під проводом Комуністичної партії Китаю є злагодженими і дружніми, а процвітання всіх етнічних груп скеровано на встановлення справжньої паритетності [1].

Народна політична консультативна рада Китаю (НПКРК) була створена в січні 1946 р. в Чунціні (тоді вона називалася Політичною консультативною радою (ПКС), перейменована в НПКРК у вересні 1949 р. в Пекіні). НПКРК є організацією Єдиного патріотичного фронту китайського народу, органом здійснення взаємного контролю політичних партій у політичній системі Китаю. Єдиний фронт складається з представників Комуністичної партії Китаю, різних демократичних партій, безпартійних демократів, представників громадських організацій та громадських діячів, етнічних меншин, співвітчизників з Тайваню, Сянгану (Гонконгу) та Аоменя (Макао), китайців, що проживають за кордоном. НПКРК проводить консультації з головних напрямків державної політики та важливих проблем країни, здійснює контроль за роботою КПК, народними урядами та іншими державними органами, виступає з пропозиціями та критичними зауваженнями. Зазвичай НПКРК обговорює проблеми в період роботи ВЗНП і за підсумками обговорення доводить свою думку до сесії ВЗНП перед прийняттям рішення щодо важливих питань [11, с. 551].

Система політичних партій КНР

Оскільки КНР, створена китайськими комуністами за підтримки більшості народу, є соціалістичною державою, Комуністична партія Китаю знаходиться у привілейованому становищі. Вага заснована у 1921 р. в Шанхаї і побудована на жорстких централізованих засадах. Її керівники або представники очолюють найважливіші державні інститути й багато громадських організацій (профспілкові, молодіжні, жіночі та ін.). Тільки ця правляча партія може створювати свої організації (осередки)

в Народно-визвольній армії Китаю і в спецслужбах. З кінця 1970-х рр. КПК проводить політику соціалістичної модернізації з метою перетворення Китаю на високорозвинену державу до середини XXI ст. Компартія веде боротьбу за утвердження ідеалів соціалізму і комунізму, проти «буржуазної, феодальної та іншої згубної ідеології». Соціальну базу КПК на сучасному етапі розширено. Це не тільки передові робітники, селяни, трудова інтелігенція, але й китайські підприємці, які раніше вважалися «буржуазним елементом». Їм тепер дозволено вступати у правлячу партію і займати в ній керівні посади [13, с. 293].

До Єдиного патріотичного фронту, крім КПК, входять 8 демократичних партій, які беруть участь у роботі НПКРК. Серед них:

- 1) Революційний комітет Гоміньдану (РКГД), створений у січні 1948 р. в Сянгані (Гонконзі), партія має відношення до Гоміньдану, підтримує тісні зв'язки з Тайванем;
- 2) Демократична ліга Китаю (ДЛК), утворена в березні 1941 р. в Чунціні як Ліга демократичних політичних організацій, більша частина її членів – інтелігенція вищого й середнього рівня в галузі культури, освіти, науки і техніки;
- 3) Асоціація демократичного національного будівництва Китаю (АДНСК), утворена у грудні 1945 р. в Чунціні патріотично налаштованою торгово-промисловою національною буржуазією, тісно пов'язана із Загальнокитайською торгово-промисловою асоціацією;
- 4) Асоціація сприяння розвитку демократії в Китаї (АСРДК), створена у грудні 1945 р. в Шанхаї, до якої входили представники шанхайської інтелігенції. Сьогодні більшу частину членів становлять працівники освіти, а також зайняті в галузі культури та видавничій справі;
- 5) Робітничо-селянська демократична партія Китаю (РСДПК), створена у серпні 1930 р. як Тимчасовий комітет дій Гоміньдану, нинішню назву отримала в 1947 р. Значну частину членів партії складають працівники медицини та охорони здоров'я;
- 6) Чжунго Чжигундан (Партія прагнення до справедливості) – найстаріша з демократичних партій, створена в 1925 р. у Сан-Франциско з числа патріотичних діячів Сянгану (Гонконгу) і китайців, що проживають за кордоном. У 1950 р. партія перевела свою штаб-квартиру в Гуанчжоу. Більшість членів партії – китайські емігранти і члени їх сімей, що повернулися на батьківщину, які виражають інтереси зарубіжних китайців у Сянгані, Аомені та на Тайвані. Голова ЦК Чжигундан – Ло Хаоцай. Більшу частину членів партії становить інтелігенція, що представляє науковців;
- 7) товариство «Цзюсань» («3 вересня»), створене групою прогресивних вчених в Чунціні в 1944 р. як Демократичне наукове товариство і перейменовано на товариство «Цзюсань» у вересні 1945 р. на честь

перемоги над Японією. Більшість членів представляє науково-технічну інтелігенцію;

8) Ліга демократичного самоврядування Тайваню (ТЛДС), створена 12 листопада 1947 р. (у день народження Сунь Ятсена) в Сянгані. Це найменш численна партія. Вона виражає інтереси уродженців Тайваню, які проживають в КНР. Голова ЦК ТЛДС – Чжан Кехуей. Більшість її членів представляють різні категорії інтелігенції – вчителі, лікарі, інженери, наукові співробітники, які виступають за повернення Тайваню [11, с. 551–552].

Висновки

Конституційні норми законодавства КНР пройшли складну еволюцію, пов'язану з політичними процесами у країні. Основні етапи історії розвитку Конституції КНР від її проголошення у 1954 р.: закріплення підсумків періоду «культурної революції»; подолання культу особи Мао Цзедуну і прихід до влади Ден Сяопіна; реалізація політики «чотирьох модернізацій»; робота комісії щодо ревізії Конституції 1978 р.; централізація влади голови КНР через пролонгацію його повноважень у 2018 р.

Конституція продовжує перебувати під помітним впливом офіційної ідеології марксизму та маоїзму. Соціалістичний є основним ладом КНР. Зміна соціально-економічного ладу будь-якими організаціями чи приватними особами суворо заборона.

Комуністична партія Китаю займає центральне місце в державній і політичній системі КНР, що характеризується поєднанням державних і партійних функцій КПК.

Виняткове місце у господарстві КНР належить державній власності на засоби виробництва, тобто загальнонародній і колективній власності трудящих мас. Інші її форми мають право на існування, якщо вони допомагають цілям будівництва «соціалізму з китайською специфікою». Іноземні громадяни можуть купувати право на користування землею (терміном від 20 до 50 років) під контролем уряду.

Фомою державного правління за Конституцією КНР проголошується демократична диктатура китайського народу (модель республіки радянського, соціалістичного різновиду). Однак у першій Конституції КНР 1954 р. та Законі про організацію Центрального народного уряду 1949 р. була закріплена інша форма – «держава Нової демократії».

Стрижневим принципом системи організації політичної влади в КНР є принцип народного суверенітету.

У 2018 р. до діючих норм конституційного права КНР були внесені радикальні зміни, пов'язані з посиленням влади голови КНР.

Зміни Конституції КНР 2018 р. були внесені у надзвичайному порядку в складній, напруженій політичній обстановці, що можна назвати кон- трглобальною і контрліберальною революцією.

Список використаних джерел

- [1] Zhou S. The Chinese path of integration and development among all ethnic groups from a comparative perspective between China and the west. *International Journal of Anthropology and Ethnology*. 2021. Vol. 5. P. 17. <https://doi.org/10.1186/s41257-021-00058-1>.
- [2] Fang S. Livelihood first: guidelines and policies concerning ethnic trade in the early days of the People's Republic of China. *International Journal of Anthropology and Ethnology*. 2022. Vol. 6. P. 8. <https://doi.org/10.1186/s41257-022-00067-8>.
- [3] Chen J. Regional ethnic autonomy: thinking and actions on the reconstruction of a unified multi-ethnic country by the CPC. *International Journal of Anthropology and Ethnology*. 2020. Vol. 4. P. 8. <https://doi.org/10.1186/s41257-020-00034-1>.
- [4] Zhou X. Ethnic Politics in China. *International Journal of Anthropology and Ethnology*. 2022. Vol. 6. P. 3. <https://doi.org/10.1186/s41257-022-00062-z>.
- [5] Hao S. A review on Xi Jinping's ideas of ethnic minority work. *International Journal of Anthropology and Ethnology*. 2018. Vol. 2. P. 3. <https://doi.org/10.1186/s41257-018-0012-4>.
- [6] Вавилов Н. Н. Китайская власть : монографія. Москва : Товарищество научных изданий КМК, 2021. 664 с.
- [7] Маслов А. А. Китай 2020: пандемия, общество и глобальные альтернативы : монографія. Москва : Рипол-классик, 2020. 367 с.
- [8] Анисимцев Н. В., Баженова Е. С., Смирнов Д. А. и др. Проблемы новой и новейшей истории Китая : монографія. Москва : ИДВ РАН, 2018. 360 с.
- [9] Кива А. В. Реформы в Китае и России: сравнительный анализ : монографія. Москва : Центр стратегической конъюнктуры, 2015. 304 с.
- [10] Конституція КНР в редакції 2018 р. Chinalaw. center. URL: <https://www.elsevier.com/books/the-constitution-of-the-peoples-republic-of-china/unknopol/978-0-08-030817-3> (дата звернення: 25.09.2022).
- [11] Энциклопедия стран мира / редкол. : Н. А. Симония (глав. ред.) и др. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. 1331 с.
- [12] Барабашина К. Ю., Ворникова Ю. И., Крылова Ю. А. и др. Конституционное право зарубежных стран: Вопросы и ответы. 2012. URL: <https://lib.sale/pravo-zarubejnyih-konstitutsionnoe/konstitutsiya-knr-1982-goda-struktura-101655.html> (дата звернення: 25.09.2022).
- [13] Конституционное право зарубежных стран / под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д.ю.н., проф. Ю. И. Лейбо и д.ю.н., проф. Л. М. Энтина. Москва : Норма, 2004. 832 с.
- [14] Законодательные акты Китайской Народной Республики / под ред. и со вступ. ст. Е. Ф. Ковалева. Москва, 1952 г. URL: <http://lawlibrary.ru/izdanie15873.html> (дата звернення: 25.09.2022).
- [15] Конституция и основные законодательные акты Китайской Народной Республики / О. А. Артуров, Л. М. Гудошников, Л. И. Новак ; под ред. Н. Г. Сударикова. Москва : Изд-во Иностран. лит., 1955. 690 с.
- [16] Петришин О. В., Зінченко О. В. Правова карта сучасного світу : монографія. Харків : Право, 2018. 508 с.
- [17] Разов С. С. Китайская Народная Республика : справочник. Москва : Политиздат, 1989. 277 с.

References

- [1] Zhou, S. (2021). The Chinese path of integration and development among all ethnic groups from a comparative perspective between China and the west. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 5, 17. <https://doi.org/10.1186/s41257-021-00058-1>.
- [2] Fang, S. (2022). Livelihood first: guidelines and policies concerning ethnic trade in the early days of the People's Republic of China. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 6, 8. <https://doi.org/10.1186/s41257-022-00067-8>.
- [3] Chen, J. (2020). Regional ethnic autonomy: thinking and actions on the reconstruction of a unified multi-ethnic country by the CPC. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 4, 8. <https://doi.org/10.1186/s41257-020-00034-1>.
- [4] Zhou, X. (2022). Ethnic Politics in China. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 6, 3. <https://doi.org/10.1186/s41257-022-00062-z>.
- [5] Hao, S.A (2018). Review on Xi Jinping's ideas of ethnic minority work. *International Journal of Anthropology and Ethnology*, 2, 3. <https://doi.org/10.1186/s41257-018-0012-4>.
- [6] Vavilov, N.N. (2021). *Chinese power*. Moscow: Association of Scientific Publications KMK.
- [7] Maslov, A.A. (2020). *China 2020: pandemic, society and global alternatives*. Moscow: Ripol-classic.
- [8] Anisimtsev, N.V., Bazhenova, E.S., Smirnov, D.A. et al. (2018). *Problems of modern and recent history of China*. Moscow: IFES RAS.
- [9] Kiva, A.V. (2015). *Reforms in China and Russia: a comparative analysis*. Moscow: Center for Strategic Conjuncture.
- [10] *The Constitution of the People's Republic of China as amended in 2018*. Chinalaw. center. Retrieved from <https://www.elsevier.com/books/the-constitution-of-the-peoples-republic-of-china/unknown/978-0-08-030817-3>.
- [11] Simonia, N.A. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of the countries of the world*. Moscow: ZAO Economics Publishing House.
- [12] Barabashina, K.Yu., Vornikova, Yu.I., Krylova, Yu.A. et al. (2012). *Constitutional law of foreign countries: Questions and answers*. Retrieved from <https://lib.sale/pravo-zarubejnyih-konstitutsionnoe/konstitutsiya-knr-1982-goda-struktura-101655.html>.
- [13] Baglay, M.V., Leibo, Yu.I., & Entin, L.M. (Eds.). (2004). *Constitutional law of foreign countries*. Moscow: Norma.
- [14] Kovalev, E.F. (Ed.). (1952). *Legislative acts of the People's Republic of China*. Moscow. Retrieved from <http://lawlibrary.ru/izdanie15873.html>.
- [15] Arturov, O.A., Gudoshnikov, L.M., & Novak, L.I. (1955). *Constitution and main legislative acts of the People's Republic of China*. N. Sudarikov (Ed.). Moscow: Publishing House of Foreign Literature.
- [16] Petryshyn, O.V., & Zinchenko, O.V. (2018). *Legal map of the modern world*. Kharkiv: Pravo.
- [17] Razov, S.S. (1989). *People's Republic of China: a handbook*. Moscow: Politizdat.

Віталій Анатолійович Лизогуб

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
e-mail: lizogubvitaliy74@gmail.com
ORCID [stavrida5 0000-0002-7168-9859](https://orcid.org/0000-0002-7168-9859)

Vitaly A. Lizogub

PhD in Law, Associate Professor

Associate Professor of the Department of State History and Law of Ukraine and Foreign Countries

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

e-mail: lizogubvitaliy74@gmail.com

ORCID [stavrida5](https://orcid.org/stavrada5) 0000-0002-7168-9859

Рекомендоване цитування: Лизогуб В. А. Основні риси системи організації державної влади за Конституцією КНР 1982 року. *Теорія та практика правознавства*. 2022. Вип. 2 (22). С. 22–39. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.2.267081>.

Suggested Citation: Lizogub, V.A. (2022). Main Features of the System of Organization of State Power under the Constitution of the People's Republic of China in 1982. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2 (22), 22-39. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.2.267081>.

Стаття надійшла / Submitted: 25.11.2022

Доопрацьовано / Revised: 25.11.2022

Схвалено до друку / Accepted: 23.12.2022

Опубліковано / Published: 25.12.2022